

Da se vide, da se čuju · Да се виде, да се чују · Be seen, be heard

Da se vide, da se čuju · Да се виде, да се чују ·

Da se vide, da se čuju · Да се виде, да се чују · Be seen, be heard

Da se vide, da se čuju · Да се виде, да се чују ·

Gender analiza izbornnog zakona

Nada Ler Sofronić, Ph.D.

Be seen, be heard

BiH

Žene u BiH
Da se vide, da se čuju...

Gender analiza Izbornog zakona BiH

Nada Ler Sofronić, Ph.D.

Helsinski parlament građana Banja Luka
IKV (Interchurch Peace Council) - Holandija

Banja Luka
maj 2003.

se vide, da se čuju * Be seen, Be heard * Da se vide, da se čuju * Da se vide, da se čuju * Da se vide, da se čuju *

"Preduslov uspjeha demokratije jeste stvarno partnerstvo između muškaraca i žena u vođenju poslova društvene zajednice gdje oni rade podjednako i dopunjavaju jedni druge uzajamno se obogaćujući iz međusobnih razlika"

"Univerzalna deklaracija o demokraciji", odjeljak "Principi demokracije", Kairo, 1997.

"Koncept demokratije će jedino imati pravo i dimaničko značenje kada o politici i nacionalnom zakonodavstvu budu zajedno odlučivali muškarci i žene uz jednako poštovanje interesa i sposobnosti obje polovine stanovništva"

Izjava Savjeta Međuparlamentarne unije, Jaunde, 1992.

se vide, da se čuju * Be seen, Be heard * Da se vide, da se čuju * Da se vide, da se čuju * Da se vide, da se čuju *

Postoji nekoliko stereotipa u vezi sa potrebama zakonskih reformi koje bi doprinijele unapređenju statusa žene.

1. Obično se smatra da sa stanovišta ženskih ljudskih prava i gender perspektive uglavnom treba reformisati neke specifične zakone koji ekskluzivno pogađaju žene kao što su recimo Porodični zakon, Zakon o zapošljavanju (zbog opštepoznate diskriminacije u sferi rada), Krivični zakon (zbog široko rasprostranjenog i endemskog nasilja nad ženama, silovanja i trgovine ženama) itd.

Postoji opšte mišljenje da drugi zakoni budući da su univerzalni već samim "objektivnim", gender neutralnim pristupom mogu obezbijediti jednak tretman žena i muškaraca. Primjer gender analize Izbornog zakona koji upravo imate pred sobom, kao što je to najvjerovatnije slučaj i sa mnogim drugim zakonima, pokazuje koliko je ovo mišljenje netačno, a s druge strane kako "gender neutralan" pristup u stvari može biti i te kako diskriminatorski prema ženi.

2. S druge strane, kod nekih zagovarača zakonskih reformi koji uvideju koliko zakoni, njihov duh i njihove odredbe mogu da koče odnosno doprinesu demokratizaciji i pravici, postoji takođe pogrešno mišljenje da su zakonske reforme same po sebi garancija napretka i da su manje više dovoljne za sprječavanje diskriminacije bazirane na rodu.

Ženska iskustva, međutim, pokazuju da zakonske reforme same po sebi nisu dovoljne da spriječe ni seksualnu su-bordinaciju, ni nasilje nad ženama, ni da obezbjede prava na abortus i kontraocijaciju, niti da spriječe diskriminaciju prilikom zapošljavanja, diskriminaciju u sferi političke moći i odlučivanja itd. Zato se napredni ženski pokreti u svijetu zalažu da ove reforme moraju biti praćene progresivnim političkim i socio-kulturnim reformama koje su pokrenute od strane jakih, vidljivih i prepoznatljivih ženskih inicijativa i pokreta. Sa socijalno psihološkog i socio-političkog stanovišta gledano, mora dakle postojati svijest i politička volja za uspostavljanjem rodne jednakosti u javnom i političkom životu.

Ipak, treba ponovo naglasiti da je postojanje dobrih zakona ključna, prva i osnovna pretpostavka demokratizacije, pa i one u od-neosima rodova. Prvo zato što takvi zakoni osvještavaju problem, naročito problem diskriminacije, čine ga javnim i društveno priznatim, bez obzira šta ko o tome privatno mislio; drugo, što predviđaju sankcije za one koji diskriminiraju, koje sprječavaju, ako ne predrasude, konzervativne i diskriminatorne stavove u glavama ljudi, onda sprečavaju diskriminaciju u praksi; treće, što zakoni daju marginaliziranim grupama glavno oruđe bez kojih bi bilo teško braniti vlastita i kolektivna ljudska prava i čine legitimnim i opravdanim njihove zahtjeve čak i onda kada im se sistematski ne izlazi u susret.

3. I najzad postoji stanovište da je bavljenje zakonima isključivo stvar "objektivne i neutralne" pravničke ekspertize.

Novije tendencije u ženskom pokretu ukazuju međutim na potrebu da se zakonska problematika promatra:

a) kroz specifičnu gender perspektivu

b) sa aspekta filozofije, socijalne psihologije, psihoanalize, političke teorije, kritike diskursa i-td, jer su zakoni samo dio jednog šireg socio-kulturnog konteksta koji zahtijeva interdisciplinarni pristup. Tekst koji imate pred sobom slijedi logiku ovakvog pristupa analizi postojećih zakona i zakonodavstva.

KLJUČNI POJMOVI ZA ANALIZU

GENDER ILI ROD je skup osobina i ponašanja koja se u datoj kulturi oče-kuju od jedinki zavisno od toga da li su rođene kao žene ili kao muškarci, kao i skup pravila i praksi koje određuju njihove međusobne odnose. Rod ili gender je, dakle, rezultat načina na koji neko društvo, neka kultura, oblikuje jedinku zavisno od toga da li je rođena kao žena ili kao muškarac i predstavlja zapravo društveni odnos među polovima. Taj je odnos prije svega odnos raspodjele u našem slučaju debalansa društvene moći. On je uvijek dio opšteg socio-kulturnog i socio-političkog konteksta, a na balans, odnosno debalans u raspodjeli te moći, između ostalog, bitno utiče i kvalitet, kvantitet i srazmjera učešća žena i muškaraca u javnoj i političkoj sferi.

GENDER ANALIZA je vrsta pristupa različitim društvenim praksama, programima, dokumentima, projektima itd, koja služi da bi se vidjelo koliko su i na koji način žene i muškarci u njih uključeni i na koji način te razlike utiču na žene odnosno na muškarce, te na društvo i razvoj u cjelini.

GENDER (de)balans je, rodna (ne)ravnoteža u onome što je društveno značajno i što proizvodi značajne razlike u raspodjeli društvene moći između muškarca i žena. Rodni debalans u krajnjoj instanci proizvodi bitne socijalne nejednakosti između muškaraca i žena. (Primjer rodno debalansa u oblasti svjetskih resursa i dobara: Prema UN statistikama, žene obavljaju 2/3 ukupnog ljudskog rada; zaraduju svega 1/10 zarada; predstavljaju 2/3 nepismenih u svijetu; posjeduju manje od 1% vlasništva itd.)

GENDER NEUTRALAN PRISTUP

Najčešće ga nalazimo u stavu da nije bitno na koji način u nekom društvenom procesu, instituciji, jezičkoj praksi itd. učestvuju žene i muškarci, jer su i žene i muškarci naprosto ljudi koji nemaju neki specifičan status, specifičnu istoriju i specifičan društveni tretman.

GENDER SENZITIVAN PRISTUP

To je pristup svjestan dramatičnih razmjera diskriminacije po osnovu roda/spola u širem civilizacijskom smislu i ušem lokalnom socio-kulturnom i socio-političkom okruženju. Ovaj pristup koristi analitička sredstva za detektovanje, osvještavanje i sprečavanje diskriminacije po osnovu roda/spola u društvenim procesima, institucijama, političkoj praksi, jezičkoj praksi itd. To je takođe pristup koji rodna pitanja smatra bitnim za demokratizaciju i ljudska prava.

IZBORNI ZAKON I RODNA JEDNAKOST U POLITIČKOM I JAVNOM ŽIVOTU

Ženska ljudska prava u političkoj i javnoj sferi su na međunarodnom nivou prije svega regulisana *odredbom o političkom učešću žena* koja je sastavni dio (čl.7) *Konvencije OUN o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama (CEDAW), 1967. a* koja glasi:

Države članice će preduzeti sve odgovarajuće mjere da eliminišu diskriminaciju prema ženama u političkom i javnom životu zemlje i posebno će obezbijediti ženama pravo da pod jednakim uslovima sa muškarcima:

- glasaju na svim izborima i javnim referendumima i da im se omogući da budu birane u sva javna i izborna tijela
- bjuzimaju učešće u funkcionisanju vladine politike i njenoj primjeni i da vrše sve javne funkcije na svim nivoima vlasti
- čjučestvuju u nevladinim organizacijama i udruženjima koja su sastavni dio javnog i političkog života u zemlji

Na nacionalnom planu, pravo da budu birane i biraju pod jednakim uslovima kao muškarci, priznato je Ustavom BiH i entitetskim Ustavima.

Izborni zakon BiH bi trebalo da na državnom planu obezbijedi kako ova prava, tako i prava o ravnopravnom učešću žena u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti na svim nivoima.

Globalno gledano, sve gender analize ukazuju na sistematski debalans u pogledu učešća muškaraca i žena u politici na štetu žena. Na primjer:

- U izvršnoj i zakonodavnoj vlasti širom svijeta ima samo oko **10%** žena.
- U međunarodnim organizacijama, uključujući OUN i Evropsku zajednicu ima svega oko **5%** žena na vodećim pozicijama
- U glavnim globalnim finansijskim institucijama je učešće žena poražavajuće nisko. Na primjer, u rukovodećim tijelima **IMF-a**, ima **2,2%** žena, a u Izvršnom odboru od 24 člana nema ni jedne žene, **0%**, dakle.
- U cijelom svijetu danas ima svega između 3-4% žena na ministarskim mjestima.
- Globalno gledano, političarke koje su se ipak našle na visokoj političkoj poziciji imaju mnogo više akademskih kvalifikacija i političkog iskustva od muškaraca na sličnim pozicijama itd.

IZBORNI ZAKON BIH

Kao što je već pomenuto, na nacionalnom planu političko učešće žena je najdirektnije regulisano stalnim Izbornim zakonom BiH.

Nakon šest godina direktnog upravljanja svim izbornim aktivnostima, OSCE je domaćim organima vlasti predao neposrednu administraciju izbornog procesa i to usvajanjem Izbornog zakona u augustu 2001. godine i imenovanjem Izborne komisije BiH i njenog sekretarijata u novembru 2001. godine.

Ovaj Izborni zakon je usvojila Parlamentarna skupština BiH na sjednici Predstavničkog doma, održanoj 21.08.2001. godine, a objavljen je u Službenom listu BiH br. 23/01 od 19.septembra 2001. godine. Zakon se bazira na Odlukama Visokog predstavnika br. 139 od 28.03.2002. godine br.148 od 18.04.2002. i br. 151. od 19.04.2002. godine.

Kao što je poznato, prema mandatu Dejtonskog mirovnog sporazuma iz 1995. godine, jedna od glavnih odgovornosti Misije OSCE u BiH bila je da pripremi, provede i nadgleda postratne izbore dok se ne usvoji stalni Izborni zakon. Ovo je uključivalo opšte izbore u 1996, 1998, i 2000. godini, Opštinske izbore u 1997. i 2000. godini kao i vanredne izbore 1997. godine za Narodnu skupštinu Republike Srpske.

Istovremeno, kao dio svog mandata u uspostavljanju demokratskih institucija i civilnog društva i BiH, Misija OSCE je bila uključena u osiguravanje uslova da se demokratski izbori pojedincima/pojedinkama pruži mogućnost da djelotvorno izvršavaju svoje dužnosti na svim nivoima.

Za potrebe gender analize ovih procedura, treba naglasiti da je odsjek za implementaciju izbornih rezultata OSCE prije svega vodio računa o osiguravanju ravnomjerne zastupljenosti konstitutivnih naroda (nacionalni ključ) na svim nivoima administracije i da je primarni kriterij demokratičnosti u smislu pravične zastupljenosti u procesima izbora bio nacionalna, odnosno etnička pripadnost kandidata, što je logična posljedica post Dejtonske političke konstitucije BiH.

Primat nacionalnog nad građanskim je danas i inače osnovna karakteristika svih naših državnih dokumenata, a ne samo najnovijeg Izbornog zakona. Kao što ćemo vidjeti iz gender analize Izbornog zakona, ovaj primat nacionalnog nad građanskim će se indirektno, ali sa poražavajućim posljedicama odraziti i na prisustvo, odnosno odsustvo žena iz javne i političke sfere našeg društvenog života.

OSCE je, kao što je manje više opšte poznato, u prethodnim izborima upravo radi primjerenijeg gender balansa primijenio institut "pozitivne diskriminacije", zahtijevajući da 30% osoba na kandidat-skim listama budu žene. (Pravilo 7.50 Privremene izborne komisije). I inače, glavni akteri uvođenja principa i prakse rodne ravnopravnosti u politički život u manje više svim zemljama u tranziciji su bili međunarodni akteri, te je to bio slučaj i u BiH. Nakon kolapsa socijalizma i prvih demokratskih izbora broj žena u politici dramatično je opao i kod nas slično kao i drugim post-socijalističkim zemljama.

Treba se podsjetiti da je ravnopravno učešće žena u političkim strukturama socijalističkih sistema bio strateški cilj, a ne samo normativni ideal socijalističke revolucije. U BiH su 1946. godine žene stekle opšte i jednako pravo glasa, a prije toga, još u toku antifašističke borbe ZAVNOBIH objavljuje:

Narodna demokratska vlast Bosne i Hercegovine jamči ravnopravnost žene s muškarcem, kako u političkom životu zemlje, tako i u svim oblastima društvene djelatnosti,

Deklaracija Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine o pravima građana Bosne i Hercegovine, 1944. godine

5. Gender senzitivni Izborni zakon bi trebalo da implicira normativni ideal po kome je paritetna zastupljenost spolova u političkoj sferi 50%:50% bez obzira na praksu koja je daleko od tog ideala. U najmanju ruku na polovinu ženske populacije u javnoj i političkoj sferi treba ciljati već i zbog same činjenice što se stanovništvo, odnosno glasačko tijelo sastoji prosječno od polovine ženskog i polovine muškog stanovništva. Iako, naravno, ne smatram da je za izborne rezultate koji su uslijedili nakon prve praktične primjene novog Izbornog zakona na izborima 2002. isključivo odgovoran sam Zakon i njegove formulacije, treba ozbiljno analizirati njegove "gender rezultate".
Evo nekih pokazatelja koji zaslužuju pažnju.²

ŽENE I IZBORI 2002.

Opšti izbori 2002 - participacija žena

Na četvrtim izborima nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma građani su 5. oktobra birali svoje predstavnike za Predsjedništvo BiH, Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH, Predsjednika i Potpredsjednika RS, Narodnu skupštinu Republike Srpske, Predstavnički dom Parlamenta Federacije BiH, kantonalne skupštine za Opštinsko vijeće Žepče. Ovom prilikom, važno je napomenuti, po stalnom Izbornom zakonu Bosne i Hercegovine, u organizaciji institucija BiH, sa stalnom Izbornom komisijom i sa mandatom od četiri godine.

Namjera podataka³ koji slijede je da da osim kvantitativnih pokazatelja pokušamo sagledati postignuto i po mogućnosti preispitamo pravce daljeg djelovanja.

Opšti izbori 2002. izraženi u brojkama:⁴

- Broj ovjerenih kandidata na svim nivoima vlasti 7537 (žena 2640 - oko 35%);

² Lidija Živanović, ŽENE I IZBORI 2002

³ Obradeni na osnovu podataka Izborne komisije BiH, Izbori 2002. (www.izbori.ba)

⁴ Podatke obradile UG Žene ženama Sarajevo

- Broj političkih stranaka koje učestvovala na izborima 57, koalicija 9, nezavisnih kandidata 3;
- Broj birača 2,343.075 (2,284.126. registrovanih u BiH i 58.949 u inostranstvu)
- Regularnost izbora su pratili 6909 posmatrača iz nevladinih organizacija, 514 stranih posmatrača, a 68 posmatrača iz političkih partija pratili su rad Izborne komisije i rad Glavnog centra za brojanje glasova;
- Odziv birača na nivou BiH je 1,231.571 osoba ili 53,94% (u Federaciji BiH 54,23%, u Republici Srpskoj 50,13%). U Distriktu Brčko glasalo je 37,34% registrovanih birača.

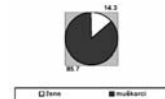
Za **Predsjedništvo BiH** (bošnjački, hrvatski i srpski član), od ukupno 35 kandidata samo su dvije žene bile na kandidatskim listama, a samo jedna je osvojila 0,5% glasova.⁵ Naravno izabrani su muškarci.

Za **Predsjednika RS** od 24, samo su dvije žene bile na listama (osvojile po 0,2% glasova).

Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH

Parlamentarnu skupštinu BiH sačinjavaju Predstavnički dom od 42 poslanika koji se biraju direktno i Dom naroda od 15 delegata koje bira Dom naroda FBiH i Narodna skupština RS. Predstavnički dom čini 14 predstavnika iz RS i 28 iz FBiH. Za ovaj nivo vlasti izabrano je šest žena, četiri poslanice iz izborne jedinice FBiH (iz Stranke za BiH - 3, SDA -1), a dvije iz RS (iz SDS-a i PDP-a).

Grafikon 1. Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH po polu

⁵ Podatke obradile UG Žene ženama Sarajevo

Tabela 1. Učešće žena u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH 1996. - 2002.

Opšti izbori	1996.	1998.	2000.	2002.
Učešće žena brojčano	1	11	2	6 (42)
Učešće žena %	2%	26%	4,76%	14,3%

Narodna skupština Republike Srpske

U Narodnoj skupštini Republike Srpske, od 83, 14 poslaničkih mjesta su dobile žene. 1996. godine izabrane su samo dvije žene, ili 2,4%. Tada još nisu bila uvedena pravila o obaveznom broju žena kandidata na listama. Nakon izbora 1998. kada su uvedena pravila da među prvih deset na kandidatskim listama moraju biti najmanje tri žene, izabrano je 19 žena što predstavlja 23% od ukupnog broja poslanika. Novine u izbornim pravilima (otvorene liste) i propisima nisu donijele napredak. Sa 23% 1998. procenat učešća žena je izbornim rezultatima pao na 18% 2000., a 2002. na 16,9%, s napomenom da je naknadno jedno poslaničko mjesto dobila žena.

Tabela 2. Učešće žena u Narodnoj skupštini Republike Srpske 1996. - 2002.

Opšti izbori	1996.	1998.	2000.	2002.
Učešće žena brojčano	2 (106)	19 (83)	15 (83)	15 (83)
Učešće žena %	1,89 %	22,8 %	18 %	18 %

Grafikon 2. Narodna skupština Republike Srpske 2002. - po polu

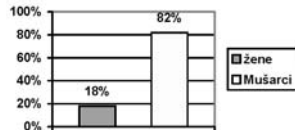

Tabela 3. Partijska pripadnost žena poslanica u Narodnoj skupštini Republike Srpske

Partija	SDS	SN SD	PDP	SDA	S BiH
Broj poslanika	26	19	9	6	4
žene poslanice	6	6	1	1	1
Procenat	23%	31,6 %	11%	17%	25%

Predstavnički dom Federacije Bosne i Hercegovine

Parlament Federacije Bosne i Hercegovine sastoji se iz Predstavničkog doma (98 mandata) i Doma naroda (52 mandata). Poslanici Predstavničkog doma se biraju direktnim putem, a predstavnici Doma naroda posredno iz redova odbornika Skupštine kantona.

Od ukupno 98 poslanika Predstavničkog doma FBiH povjerenje birača dobile su 20 žena. U odnosu na izbore koji su održani 1998. godine došlo je do povećanja broja žena, umjesto 17% poslanika koliko je bilo 2000. nakon izbora 2002 u Predstavničkom domu se našlo 20,4% žena.

Tabela 4. Učešće žena u Predstavničkom domu Parlamenta FBiH 1998. - 2002

Opšti izbori	1996.	1998.	2000.	2002.
				20 (98)
Učešće žena %	5%	15%	17,4 %	20,4%

Grafikon 3. Predstavnički dom Parlamenta FBiH - po polu

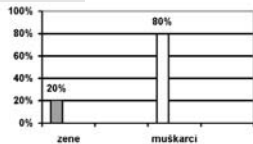

Tabela 5. Partijska pripadnost žena poslanika u Predstavničkom domu Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine

Partija	Broj žena	Ukupno poslanika	% žena
SDA	7	32	22
Koalicija (HDZ, HNS, Demokristijani)	4	16	25
SBiH	2	15	13
SDP BiH	1	15	7
BOSS	1	3	33,3
LDS BiH	1	1	100
DNZ BiH	1	2	50
Ek. blok HDZ - DA	1	2	50
Bojzitač	1	2	50
NHI	1	2	50
Stranka penzionera	1	2	50

Kantonalne vlasti

U Federaciji Bosne i Hercegovine, koja je podijeljena na 10 kantona, na opštim izborima u oktobru 2002. godine izabrani su poslanici/e kantonalnih skupština. Broj žena poslanika varira po kantonima od 9,5% ŠDIĆu Posavskom do 34,3% u Sarajevskom kantonu. U prosjeku je 22% žena uzelo učešća u kantonalnim vlastima.

Grafikon 4. Kantonalne skupštine po polu

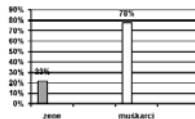

Tabela 6. Kantonalne skupštine

Kanton	Br. poslanika u 2002.	Broj žena 2002.	# učešće žena 2002.	# učešće žena 2000.	Oporodna starija
1. Unsko-sanski	30	3	10	17	-7
2. Posavski	21	2	9.5	16	+6,5
3. Tuzlanski	39	7	20	23	-3
4. Zeničko-dobojski	35	8	22.9	31	+8,1
5. Goraždanski	25	8	32	24	+8
6. Centralno-bosanski	30	6	20	11	+9
7. Herceg.-neretvanski	30	8	26.7	14	+12,7
8. Zapadno-hercegovački	23	6	26.1	19	+7,1
9. Sarajevski	35	11	31.4	28.5	+2.9
10. Livanjski	25	5	20	13	+7
UKUPNO	289	64	22.2%	20%	+2.2%

* U Unsko-sanskom kantonu je sljedeći raspored ženskih poslaničkih mjesta: od ukupno 14 poslanika SDA 1 je žena, iz DNZ BiH od 7 poslanika 1 je žena, a iz Stranke za BiH je 1 žena od ukupno 5 poslanika.

* U Posavskom kantonu 2 žene su u Kantonalnoj skupštini iz Koalicije (HDZ, Demokršćani, HNZ) od ukupno 10 mjesta ove Koalicije.

* U Tuzlanskom kantonu: od 16 poslanika SDA 3 su žene, iz SDP od 11 poslanika 1 je žena, iz Stranke za BiH od 6 poslanika 2 su žene a iz BOSS od 2 poslanika 1 je žena.

* U Zeničko-dobojskom kantonu su od 20 poslanika SDA 4 su žene, od 6 poslanika SDP 2, u Stranci za BiH 1 žena od 6 poslanika, a iz Stranke penzionera 1 žena poslanica.

* U Goraždanskom kantonu mandati su podijeljeni između SDA (12), SDP (5) i SBiH (8). SDA i SBiH imaju po tri poslanice, a SDP dvije.

* U Centralno-bosanskom kantonu u skupštinu kantona su od 10 poslanika Koalicije (HDZ, Demokršćani, HNZ) mandate dobile 3 žene, od 10 poslanika SDA 3 žene, a od 3 mandata SDP 1 je žena.

* U Hercegovačko-neretvanskom kantonu 15 mandata je dobila Koalicija (HDZ, Demokršćani, HNZ) od kojih je 6 žena, od 7 mandata SDA je 1, a od 5 mandata SBiH 2 su žene.

* U Zapadno-hercegovačkom kantonu od 18 mandata Koalicije (HDZ, Demokršćani, HNZ) 5 je žena i 1 od 2 mandata Narodne stranke "Radom za boljitak".

* U Sarajevskom kantonu mandate su podijelile SDA (15), SDP(10) i SBiH (10). Iz SDA su 4 žene, SBiH 4, a iz SDP 3.

* U Livanjskom kantonu 4 poslanice dolaze iz Koalicije (HDZ, Demokršćani, HNZ) koja je dobila 13 mandata i jedna iz SNSD koja je osvojila 3 mandata.

Rekapitulacija rezultata Općih izbora 2002.

NIVO VLASTI	Ukupno poslanika	Ukupno žena poslanica	# žena poslanica
Predsjedništvo BiH	3	0	0
Predsjednik i podpredsjednici RS	3	0	0
Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH	42	6	14.3
Narodna skupština RS	83	14	16.9
Predstavnički dom Federacije BiH	98	20	20.6
Kantonalne vlasti	289	64	22.2

Uočljivo je da je procenat zastupljenosti žena manji što je viši nivo vlasti (od 22,2 % - 0%). To ukazuje da se glasači lakše odlučuju da daju glas ženama čija je odgovornost "manja" i odnosi se na entitetske i kantonalne nivoe. Ako još u ovoj igri brojki dodamo i to da je na ovim izborima od ukupno 7537 kandidata bilo 2640 žena kandidatkinja (35%), od kojih su izabrane samo 104, onda pogotovo ne možemo biti zadovoljne rezultatima.

Kod nas je, kao što to pokazuju sve analize rezultata izbora, gender-debalans naročito prisutan u sljedećim sferama političkog i javnog života:

1. Nesrazmjerno je mali broj žena u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine sa tendencijom opadanja nakon posljednjih izbora;
2. Nema žena u Predsjedništvu Bosne i Hercegovine;
3. Samo je jedna žena izabrana u Vijeće ministara;
4. Na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini postoji gender debalans. Međutim kako se ide ka višim nivoima vlasti broj žena dramatično opada⁶.

Za ovaj fenomen zaslužan je svakako jedan širi patrijarhalistički socio-kulturni kontekst u kome su žene tradicionalno potisnute na margine javne sfere i u kome su potisnute sa onih mjesta društvene moći gdje se donose bitne odluke za funkcionisanje društva i kvalitet naših svakodnevnih života. Zakoni su samo dio tog ukupnog socio-političkog i socio-kulturnog konteksta i oni, kao što je već rečeno nisu ni jedini ni najvažniji izvori položaja različitih kolektiviteta i demokratskog razvoja.

Da li će žene imati pristupa javnoj i političkoj sferi svakako zavisi od njihovog vaspitanja i obrazovanja, od socijalizacije u skladu sa patrijarhalnim ili progresivnim vrijednostima, od toga da li imaju slobodnog vremena i kako je organizovan njihov porodični život, od mogućnosti udruživanja i javnog govora, od prirode političkog sistema, od informisanosti i dostupnosti medijima, od tradicije i kulture itd. Ali naravno i od toga koliko izborni zakon pruža ženama šansu da budu izabrane.

Izborni zakoni u demokratskim društvima su najdirektnije sredstvo kojim se štite osnovna politička prava građana i građanki. Da vidimo šta je sa građankama.

⁶ Vidi Tabela: Opšta rekapitulacija izbora 2002

O ČEMU SVE IMPLICITNO I EKSPPLICITNO GOVORI IZBORNI ZAKON - GENDER PERSPEKTIVA

Budući da je Izborni zakon između ostalog i ogledalo onoga šta jedan politički sistem zapravo podrazumjeva pod demokratijom, zanimalo nas je kako je u njemu predstavljena rodna (gender) dimenzija političke jednakopravnosti i demokratičnosti.

Iako Izborni zakon prije svega treba da omogući individualna i kolektivna prava svim građanima i građankama da biraju i budu birani, ovaj zakon implicitno iskazuje:

- a) kojim kolektivitetima i identitetima daje prioritet - nesumnjivo ga daje etnicitetu, odnosno nacionalnoj pripadnosti i to većinskim narodima u BiH;
- b) na kome je mjestu u ovom Zakonu rodni identitet kao politički subjektivitet - nesumnjivo na mjestu drugorazrednog kriterija, jer ni jedan mehanizam ovog Zakona ne obezbjeđuje paritetnu zastupljenost polova ni na jednom nivou vlasti;

U skladu sa Opštom poveljom o ljudskim pravima Zakon bi trebalo da štiti pravo na srazmjernu zastupljenost onih kolektivnih identiteta za koje se nesumnjivo zna da su izloženi različitim oblicima diskriminacije i za koje se u globalnim okvirima zna da nisu na adekvatan način predstavljeni u javnoj sferi i političkoj areni. Nema sumnje da su to prije svega žene o čemu postoje brojne deklaracije, konvencije, pravila usvojene na međunarodnom nivou, najčešće kroz OUN mehanizme.

Budući da naš Izborni zakon uređuje izbor i utvrđuje principe koji važe za izbore na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini zanimalo nas je koje su njegove vidljive i nevidljive karakteristike koje ukazuju na njegovu gender senzitivnost, odnosno nesenzitivnost. Drugim riječima koje su to njegove karakteristike koje doprinose održavanju postojećeg gender debalansa (koji je nažalost potpuno transparentan nakon poslednjih izbora) ili pak doprinose poboljšanju gender balansa kod nas.

Ustaljena fraza "da su nam zakoni uglavnom dobri, ali da sa praksom njihove primjene ima problema" danas već zvuči prilično anahronično. Preispitujući stvarno postojeće zakone, a to se odnosi i na Izborni zakon susrećemo se:

a) sa raznim vrstama nesenzitivnosti prema tzv. ranjivim, vulnerabilnim društvenim grupama, odnosno grupama koje su manje ili više lišavane društvene moći – to su sve vrste manjinskih grupa u Dejtonskim sporazumom podijeljenoj državi BiH;

b) sa anahronim, gender nesenzitivnim odnosno politički gender nekorektnim jezikom – svi politički subjekti su iskazani u muškom rodu;

c) uglavnom sa "neutralnim pristupom" prema grupama koje imaju enormno smanjenu ko ličinu društvene moći, što se odnosi i na žene, te gender neutralan pristup

doprinosi njihovoj daljoj marginalizaciji i isključenju. Ovo se naročito odnosi na jezik kojim je zakon pisan.

GENDER DISKURS IZBORNOG ZAKONA

Diskurs bi se najjednostavnije mogao definisati kao jezička praksa koja svjesno ili nesvjesno oslikava odnose u društvenoj stvarnosti. Ova jezička praksa, međutim, nije samo ogledalo važećih odnosa, već ih ona reprodukuje i učvršćuje.

Sa stanovišta gender analize primjer kako upotrebljavamo muški gramatički rod za neka zanimanja čak i kada ga obavljaju ili se pretpostavlja da bi ga mogle obavljati i žene. Ova jezička praksa ukazuje na činjenicu da su sve društvene pozicije od značaja u muškom rodu i da se jezik, upravo zbog društvene prakse u kojoj je muški rod norma, opire promjenama, jer se promjenama opire i društvena praksa i vice versa. Na primjer, jedva se navikavamo da kažemo i čujemo predsjednica, kandidatkinja, građanka, članica Izborne komisije, ministrica autorka, delegatkinja itd.

Među najznačajnijim nevidljivim socijalno-psihološkim mehanizmima koji učvršćuju gender debalans u različitim sferama života jeste upravo jezik, kako onaj kolokvijalni, tako i pisani jezik dokumenata kojim se uređuje društveni život.

Zato ću svoju analizu i početi sa jezikom kojim je pisan ovaj zakon.

Već pri prvom čitanju našeg Izbornog zakona uočavamo dominaciju (gramatičkog) muškog roda za sve kategorije političkih subjekata u ovom Zakonu.

Na primjer:

Član 1.1 , Poglavlja 1

Ovim zakonom uređuje se izbor **članova** i **delegata** Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i **članova Predsjedništva Bosne i Hercegovine**, te utvrđuju principi koji važe za izbore na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini

ili

Član 1.4 , Poglavlja 1

Svaki **državljanin** Bosne i Hercegovine sa navršenih osamnaest (18) godina života ima pravo da glasa i da bude **izabran** (u daljnjem tekstu: biračko pravo), u skladu s odredbama ovog zakona.

Da bi **ostvario** svoje biračko pravo, **državljanin** mora biti registriran kao birač, u skladu s ovim zakonom.

iii

Član 1.8, Poglavlja 1

Sudije redovnih i ustavnih sudova, **tužioc i njihovi zamjenici, pravobranilac i njihovi zamjenici** koji obavljaju javnu funkciju, **ombudsmeni i njihovi zamjenici**, članovi sudova/domova/vijeća za ljudska prava, **prefekti policije i oružanih snaga**, uključujući ali ne ograničavajući se samo na pripadnike finansijske policije, sudske policije, državne granične službe, službe sigurnosti i obavještajnih službi, kao i **diplomatske i konzularne predstavnike** BiH u inozemstvu, mogu se kandidirati za javnu izbornu funkciju samo ako prethodno podnesu ostavku na taj položaj

iii

.... Član 1.8, Poglavlja 1, stav 4

Pod izvršnom funkcijom, u smislu ovog člana, podrazumijeva se ... **predsjednik i potpredsjednik Federacije Bosne i Hercegovine, predsjednik i potpredsjednik Republike Srpske...** uključujući premijera, Vlada Republike Srpske, uključujući **predsjednika Vlade, Vlade Brčko Distrikta, predsjednik kantona... gradonačelnik, zamjenik gradonačelnika ... načelnik općine, zamjenik načelnika općine, rukovodeći radnici** koje je **imenovao** načelnik općine, te ostale izvršne funkcije utvrđene zakonom

iii

Član 1.9, Poglavlja 1

Mandat pripada **izabranom nosiocu mandata**, a ne političkoj stranci, koaliciji ili listi nezavisnih kandidata koja ga je predložila na kandidatskoj listi...

iii

Član 1.11, Poglavlja 1

Kandidati svih političkih stranaka, koalicija, liste nezavisnih kandidata, kao i nezavisni kandidati i drugi **učesnici u izbornom procesu**, imaju potpunu slobodu da tokom izborne kampanje vrše izborne aktivnosti na teritoriji cijele Bosne i Hercegovine. ....

iii

POGLAVLJE 8

PREDSJEDNIŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE

Član 8.1

Članove Predsjedništva Bosne i Hercegovine, koji se neposredno biraju sa teritorije Federacije Bosne i Hercegovine - **Jednog Bošnjaka i Jednog Hrvata**, biraju birači registrirani da glasaju u Federaciji Bosne i Hercegovine. Birač registriran da glasa u Federaciji može glasati ili za Bošnjaka ili za Hrvata, ali ne za oba. Izabran je **bošnjak i hrvatski kandidat** koji dobije najveći broj glasova među kandidatima iz istog konstitutivnog naroda.

Člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine, koji se neposredno bira sa teritorije Republike Srpske - **Jednog Srbina**, biraju birači registrirani da glasaju u Republici Srpskoj. Izabran je kandidat koji dobije najveći broj glasova

Itđ. itđ.

U jeziku ovog Zakona nema dakle članica Parlamentarne skupštine niti članica Predsjedništva BiH (kao što ih nema ni u stvarnom životu), međutim nema ni državljanki BiH, nema sutkinja, tužiteljica i njihovih zamjenica, nema premijerki, nema rukovodećih radnica, pravobraniteljica i njihovih zamjenica, nema pripadnica policije i oružanih snaga, nema diplomatskih i konzularnih predstavnica, nema kandidatkinja političkih stranaka, nema učesnica u izbornom procesu, nema predsjednica političkih stranaka, koristi se pojam ombudsmen iako je danas već uobičajeni politički korektan izraz ombudsperson, jer ta osoba može biti i žensko, a ne samo "men". Kada je pak riječ o izboru Predsjedništva države gdje dominira nacionalni kriterij nema "jedne Bošnjakinje", "jedne Hrvatice i jedne Srkinje već se implicite sugerije da će to biti muškarci određene nacionalnosti. Ako neko sumnja u značaj i slutnju, koju ovakav jezik iskazuje može se lako uvjeriti da se u stvarnosti ta slutnja i ostvarila.

U jeziku našeg Izbornog zakona nema uopšte ženskog roda. Ženski rod je i u gramatičkom smislu i smislu subjektiviteta i identiteta nepostojeći, nevidljiv. Vlada apsolutna dominacija muškog roda i to naravno implicite sugerije da je ženski rod u politici, kao što je to već često rečeno, zapravo incident i da se izborni zakon obraća muškarcima i ne bez razloga računa sa muškarcima. I to ne bilo kakvim, već muškarcima određene nacionalne odnosno etničke pripadnosti.

GENDER ANALIZA STRUKTURE IZBORNIH KOMISIJA

6:1!

Već prvi pogled na gender strukturu Izborne komisije BiH pokazuje da se ona sastoji od šest muškaraca i jedne jedine žene. Ova je žena doduše imala lidersku ulogu i bila u toku cijele izborne kampanje 2002 i trajanja izbora centralna i najvidljivija ličnost povezana sa izborima. Možda je i ta činjenica zamagljila sliku apsolutnog gender debalansa i možda je to bio razlog što nije bilo nikakve reakcije na ovaj anahronizam, barem reakcije sa tzv. ženske scene.

Međutim teško i da je moglo doći do drugačijeg, bolje izbalansiranog sastava komisije po gender osnovu, jer su članovi Izbornog zakona koji regulišu konstituisanje i rad Izborne komisije izrazito gender nesenzitivni i u sadržinskom i u jezičkom smislu. Oni opet daju primat nacionalnom, odnosno etničkom, a pisani su muškom rodu.

Član 2.5, Poglavlja 2

Osim u slučaju koji se regulira u članu 18.1 ovog zakona, Izborna komisija Bosne i Hercegovine sastoji se od sedam **(7) članova: dva (2) iz reda Hrvata, dva (2) iz reda Bošnjaka, dva (2) iz reda Srba i jedan (1) iz reda ostalih.**

Odredba koja reguliše sastav Opštinske izborne komisije glasi:

Član 2.14, Poglavlja 2

Sastav izborne komisije ili biračkog odbora treba biti multietničan, tako da odražava zastupljenost konstitutivnih naroda, uključujući i ostale, u izornoj jedinici za koju se organ nadležan za provedbu izbora osniva, vodeći računa o posljednjem popisu stanovništva provedenom na državnom nivou.

Kao što se vidi, potreba ravnomjerne rodne zastupljenosti se u sastavu komisija ne pominje, već i ovdje dominira "nacionalni ključ".

MEHANIZAM ZA USPOSTAVLJANJE GENDER BALANSA

Jedina odredba Izbornog zakona u kome se izričito spominje rodni identitet je sljedeća koji glasi

Član-a 4.19, Poglavlje 4

...Svaka kandidatska lista uključuje kandidate muškog i ženskog spola. Kandidati spola koji je manje zastupljen raspoređuju se na kandidatskoj listi na sljedeći način: najmanje jedan (1) kandidat manje zastupljenog spola među prvih dva (2) kandidata, dva (2) kandidata manje zastupljenog spola među prvih pet (5) kandidata i tri (3) kandidata manje zastupljenog spola među prvih osam (8) kandidata, itd. Broj kandidata manje zastupljenog spola mora biti najmanje jednak ukupnom broju kandidata na listi podijeljenom sa tri (3), zaokruženim na prvi niži cijeli broj...

Zanimljivo je uporediti već pomenuti raniji zahtjev OSCE-a u okviru Privremenog izbornog zakona koji je izričito zahtijevao ne manje od 30% treća žena sa ovom novom odredbom.

Testirajući među "običnim" građankama i građanima razumljivost ove odredbe, (12 žena i 12 muškaraca) samo je jednoj osobi iz ove grupe bilo relativno jasno o čemu se radi i kakav će rezultat ove matematike biti, ako se ova računica pravi unutar sistema otvorenih lista. Ostatku grupe je stvar uglavnom izgledala toliko komplikovana da nisu imali/le volje ni kapaciteta da se unesu u formulaciju.

Osim teško razumljivog jezika i komplikovane matematičke gimnastike sadržane u ovom stavu, upotrebljava se gender neutralna formulacija "kandidati spola koji je manje zastupljen".

Pri tome se naravno znalo da je "manje zastupljeni spol" svakako ženski i unaprijed se moglo znati da će sistem otvorenih lista sadržan neutralisati mehanizam koji je trebalo da obezbijedi kakav takav gender balans.

Rezultati izbora 2002. prikazani na str. 14-19 nedvosmisleno su pokazali da propisani mehanizam izgleda nije bio ni od kakve koristi za uspostavljanjem gender balansa.

Sadržaj

Umjesto uvoda	5
Ključni pojmovi za analizu	6
Izborni zakon i rodna jednakost u političkom i javnom životu	7
Izborni zakon BiH	8
Kakav bi trebalo da bude gender senzitivni izborni zakon?	11
Žene i izbori 2002.	12
O čemu sve implicitno i eksplicitno govori izborni zakon - gender perspektiva	21
Gender diskurs izbornog zakona	23
Gender analiza strukture izbornih komisija	26
Mehanizam za uspostavljanje gender balansa	28
Summary	30

Summary

There are several stereotypes regarding the legal reforms that should improve status of women in society. It is usually understood that only those laws regulating specific problems that affect women should be reformed (like family laws, laws on employment because of obvious discrimination of women or criminal codes because of widely spread violence and trafficking in women). It is generally accepted that other laws, since they are universal, equally treat both sexes with "objective" gender-neutral approach. Gender analysis of The Election Law of Bosnia and Herzegovina (BiH) proves these statements are incorrect and we can assume the same case is when many other laws are concerned. On the other hand, some advocates of legal reforms understand the ways laws and regulations can hinder democratisation of relations between sexes, but they are wrong thinking legal reform automatically guarantee progress and prevent discrimination. Women's experience showed legal reforms neither could eliminate sexual subordination, prevent violence against women, discrimination or provide the rights on abortion or contraception, nor eliminate discrimination in political sphere. However, we must accept good laws and a key and first precondition for democratisation in general, because they make the problems visible, socially recognised, with intention to prevent discrimination in practice.

In practice at national level in BiH the right to vote and be elected is recognised to both men and women equally. But the Election Law should provide women the right to equally participate in legislative and executive power at all levels. Even globally, gender analysis show systematic imbalance: there are only 10% women in executive and legislative power in the world, in international organisations, including UN and EU there are only 5% women in leading positions, in governing bodies of The International Monetary Fund there are only 2,2% women, and no women in its executive board. Only 3-4% of ministers worldwide are women. Generally speaking, women politicians who are in high positions ha-

ve better academic qualifications and political experience than men in the same positions. In BiH, the higher level of authority, the lower percentage of women is (from 22,2% (cantonal level) to 0% (Presidency of BiH)) If we add the fact from total of 7537 election candidates there were 2640 women (35%), but only 104 were elected we cannot be satisfied.

Therefore, we need gender sensitive Election Law that would protect real equality in election process and prevent both direct and indirect discrimination of women. Now, discrimination can be seen in general context and language of the Law and "gender regulations" whose efficiency is disputable even before they are applied. Gender sensitive Law should avoid gender-neutral formulations like the one "candidates (in Serbian/Croatian/Bosnian language written in masculine gender) of sex that is less represented in the list", that hides the fact women are undoubtedly less represented and creates false picture that both men and women are less represented in different cases. This way, intentionally or not, indirect discrimination is done, because apparently neutral legal regulation, puts one sex in disadvantaged situation. Gender sensitive Election Law should prevent from obstacles in political promotion of women and provide balanced representation at all institutional levels. Due to marginalisation of women, gender sensitive Election Law should include special regulations that would lead to gender balance in all institutions. Gender sensitive Election Law should imply normative ideal according to which 50%:50% representation will be provided in political sphere.

Finally, the blame for the results we had in the elections 2002 do not lie exclusively in the Election Law and aforementioned formulations. Therefore we also need to analyse other causes of its "gender results".

Da se vide, da se čuju · Да се виде, да се чују · Be seen, be heard

Da se vide, da se čuju · Да се виде, да се чују ·

Da se vide, da se čuju · Да се виде, да се чују · Be seen, be heard

Da se vide, da se čuju

Da se vide, da se čuju · Да се виде, да се чују · Be seen, be heard

Be seen, be heard

Helsinki Parlament Građana
Jevrejska 52, Banja Luka
Bosnia and Herzegovina
e mail: hcabl@blic.net

IKV
PO Box 85803, The Hague
The Netherlands
e mail: mstruyk@ikv.nl

Be seen, be heard